

[Interpretace Rádlovy myšlenky o účelnosti a smyslu vesmíru] / {Vesmír a jeho „smysl“ (či „program“) u Rádla}

88-184 - 88-185

Když Rádl snad poprvé literárně doložitelně uvažuje o tom, že i v přírodě a celém vesmíru by mohl platit také smysl, nejen zákonitosti, jak se obvykle má za to, formuluje to tak, že by mohlo platit, že „i nad celým vesmírem pak se vznáší smysl; vesmír plní účel, řeší program ovšem nám lidem neznámý. Pak je ale možnost, že smyslem tohoto dějství vesměrného; čestné jednání není náhodou ve vesmíru, nýbrž plněním světového programu. Pak jest cesta od objektivního účelu organického přes ideály lidské, přes smysl dějin ke smyslu nekonečné přírody. A slova žalmistova o nebesích, která vypravují slávu Hospodinovu, by nabyla znova svého oprávnění.“ (003, *Národnost jako vědecký problém*, s. 39-40). K této myšlence se ostatně vrací ve svém závěrečném odkazu, v *Útěše z filosofie*, i když v novém výkladu. Zvláště pozoruhodná a důležitá pro pochopení Rádlova myšlení z druhé poloviny 20. let je okolnost, že „vesmír“ či „nekonečnou přírodu“, „dějství vesměrné“ chápe nikoliv jako předpoklad a základ pro vznik a rozvoj života a později lidských dějin, nýbrž naopak za jejich rámec a poslední cíl, snad (to zůstává nerozhodnuto v uvedených formulacích) dokonce jejich vyvrcholení. V každém případě „smysl“ tu je pochopen nikoliv jako cosi subjektivního či subjektivního, nebo imanentního vývoji či dějství vesměrnému, nýbrž jako něco, co „se vznáší“ i nad celým vesmírem jako „světový program“. To je myšlenka značně nezvyklá a dosti pozoruhodná, aby stálo za to se jí zabývat co nejdůkladněji, pochopit ji až do posledních hlubin a vyvodit z ní i vzdálenější důsledky. Co může znamenat vesmírný program, stanovující jediný cíl celému vesmírnému dění, který se však uplatňuje v různých úrovních různě?

Rádlovu myšlenku, že vesmír plní účel, že vesmírné dění má smysl, nemůžeme legitimně vykládat aristotelsky v tom smyslu, že by tento účel, tento smysl byl něčím od věků daným, jak tomu bylo s aristotelskými „formami“ (MORFAI). Nemůžeme tuto interpretaci přijmout prostě z toho důvodu, že Rádl dává tento vesmírný smysl do souvislosti se smyslem lidských dějin (s. 40), a o dvě stránky napřed vyvozuje, že „smysl dějin českých není nikdy hotový“ a že „vlastně neexistuje“: „není to část světa; je to něco, co není, ale má být“ (s. 38). Není jinak možné než vyložit onu myšlenku v kontextu, a to znamená aplikovat to, co platí o českých dějinách, také na smysl veškerého dění vesmírného. Také tento smysl není hotový, není dán předem, také on vlastně neexistuje, není částí světa, tj. není částí vesmíru, ale je to něco, co není, ale má být. Protože pro smysl českých dějin podle Rádla platí, že „je to program, který pochopil samostatně myslící Čech, chtěje vésti národ podle nejlepšího vědomí a svědomí“ (38), musíme se nutně tázat po subjektu, který bude schopen (nebo už je schopen) pochopit nějakou samostatně myslící bytost, která chce vést vesmírné dění také podle nejlepšího vědomí a svědomí. Rádl nikde nenaznačuje, že by měl na mysli nějaké jiné, nadlidské bytosti, nějaká „božstva“ (třebas i nová božstva). Může to být jedině člověk. Ale právě tak jako dějiny se ustavují ve světě, ve vesmíru jen proto, že člověk začíná být schopen dějinně myslit, také dějiny vesmíru se ustavují (a možná teprve ustaví) teprve tenkrát, až si člověk osvojí myslit vesmírně-dějinně. Jako člověk se musí naučit hospodařit s dějinami, které pomáhal ustavit a které živí svým dějinným jednáním, bude se muset naučit hospodařit i s vesmírným dějstvím.